

Crkva sv. Blaža u Vodnjanu

Vladimir Marković

Filozofski fakultet sveučilišta u Zagrebu

726.54. (497.5 Vodnjan)

7. lipnja 1997.

Opis i povijest gradnje crkve sv. Blaža u Vodnjanu objelodanio je G. A. della Zonca već 1849. godine.¹ Naveo je također njezine tlocrtne mjere, izražene u venecijanskim koracima i zaključio: »la chiesa fu costrutta sul modello di quello di S. Pietro di Cestello di Venezia« - dakle da je venecijanska katedrala, izgrađena oko 1600. godine, bila predložak crkve u Vodnjanu.² Pola stoljeća kasnije, 1893. godine, M. Tamaro je objavio nove podatke o crkvi: njezina gradnja je započeta 1761. godine i dugo je vremena vodio Domenico Dongetti, član graditeljske obitelji iz Pirana, vrlo aktivne u Istri 18. stoljeća.³

U knjizi »Barok U Hrvatskoj« R. Matejčić komentira ranije iznesene podatke o crkvi sv. Blaža, potvrđujući sud o podudarnostima njezine arhitekture s venecijanskom katedralom, ali zaključuje da je pročelje »plošnije, ne oslanja se na palladijevsku 'herojsku' arhitekturu, kao pročelje crkve San Pietro di Castello«.⁴ S obzirom da gradnja crkve traje još prvom polovicom 19. stoljeća - posvećena je tek 1850. godine - ne iznenađuje da projekti pročelja i unutrašnjeg prostora vodnjanske crkve nisu istodobni.

Podudarnosti između vodnjanske crkve i katedrale u Veneciji su očigledna. Obje crkve imaju oblik latinskog

Već se u 19. stoljeću znalo da je predložak crkve sv. Blaža u Vodnjanu bila venecijanska katedrala. Na temelju arhitektonskih osobina autor je ustanovio da se arhitektura sv. Blaža temelji na "komentaru" venecijanske katedrale, kojom se koristio Giorgio Massari projektirajući župnu crkvu Palazzo sull' Oglio kraj Brescije. Također smatra da bi projektant sv. Blaža mogao biti venecijanski arhitekt Bernardino Maccaruzzi (1728.-1800.), Massarijev učenik.

Crkvu sv. Blaža u Vodnjanu autor potom svrstava u skupinu građevina kojima je ishodište arhitektura venecijanske katedrale, a za tlocrtni raspored katedrale nalazi podudarnosti u srednjovjekovnoj crkvenoj arhitekturi venecijanske lagune.

križa. Duži krak križa je trobrodan, brodovi su podjeljeni na po tri traveja. Stupci koji odjeljuju brodove, u glavnom brodu su pojačani pilastrima. Traveji su u sva tri broda odvojeni pojasnicama i nadsvodeni križnim svodovima. Svetište je dvočlano i polukružno završeno. Kapele zaključuju pogled usmjeren uzduž bočnih brodova. No, spomenimo i razlike. U vodnjanskoj crkvi krakovi transepta su duži. Stupci koji odjeljuju brodove uz križište su udvojeni i povezani zidnim odsječkom, prozori crkve su četvrtasti, a ne polukružni. Prozore imaju i bočni brodovi, pa oni nisu osvijetljeni posredno, samo iz glavnog broda, kao što je to u venecijanskoj katedrali. U vodnjanskoj crkvi kupola nema tambura, plića je nego u venecijanskoj katedrali i probijana

¹ Digniano IV - Chiesa Parocchiale, L'Istria, 57 - 58, 1849, pp. 225-230

² Gradnju počinje F. Smeraldi 1596. godine, a nastavlja je 1619. G. Graptapigli. W. Dorigo u knjizi Venezia origini, fondamenti, ipotesi, metodi, Milano, 1983, vol II p. 606, pokazuje da su brodovi crkve s transeptom i križištem smješteni unutar zidnog plašta prethodne crkve, međutim nosači koji odjeljuju brodove te zona kora, glavna i bočna kapela sežu izvan njezine tlocrtne površine.

³ Le città e le castella dell'Istria, Parenzo, 1893, pp. 578-581 i p. 553

⁴ A. Horvat, R. Matejčić, K. Prijatelj, Barok u Hrvatskoj, Zagreb, 1982, pp. 438-440

1. B. Maccaruzzi (?): Župna crkva sv. Blaža, Vodnjan, unutrašnjost

2. G. Massari: župna crkva S. Maria Assunta, Palazzolo sull'Oglio, unutrašnjost

je nizom prozora. Prvi prostorni član svetišta, umjesto križnog ima češki, kupolasto oblikovani svod na kojem je štukom iscrtana elipsa, a svod apside je probijen s tri prozorska otvora.

Crkva sv. Blaža u Vodnjanu nije jedini primjer ponavljanja arhitekture venecijanske katedrale. Već se 1624. godine istim predloškom poslužio Baldassare Longhena, projektirajući katedralu u Chioggi.⁵ No, u glavnom je brodu uz pilastre koristio i polustupove, a polukružnim je prozorima osvijetlio i bočne brodove, pa se tako, još više nego graditelj venecijanske katedrale, približio rješenju Palladieve crkve S. Giorgio Maggiore. Međutim, križište je zaključeno križnim svodom umjesto kupolom na tamburu.⁶

Projektant vodnjanske crkve sv. Blaža uspješno je promjenio i osuvremenio mnoge arhitektonske dijelove i elemente svojeg predloška: svodne krivulje križišta i svetišta oblikovao je mekše i pliće nego u venecijanskoj katedrali. Četvrtastim prozorima zamjenio je polukružne, zidna plastika je sažetija i »glada«, nosači su vitkiji i viši. Razmaci između njih su manji. Kapitalne zone u bočnim brodovima su dorske, da bi se korintskim kapitelima istaknuo glavni brod. U tome osuvremenjivanju predloška poslužio se projektant sv. Blaža djelom najznačajnijeg venecijanskog arhitekta 18. stoljeća, Giorgia Massaria: njegovom župnom crkvom u Palazzolo sull'Oglio kraj Brescice.

Massari je odlučio projektirati trobrodnu crkvu zbog zahtjeva naručitelja. Kada su, naime, 1750. godine građani Palazzola uputili Massariu snimku zemljišta na kojem namjeravaju podići crkvu, zahtjevali su da bude trobrodna s tri ulaza i bez kupole s lanternom.

Massari protuslovi njihovim željama, predlažući jedno-brodnu crkvu, međutim prihvaća i zahtjev za izgradnjom trobrodne, ali neizostavno s plitkom kupolom i lanternom.⁷

Godinu dana kasnije, 1751. započinje gradnja crkve. Kao i vodnjanska, desetljeće kasnije, ona ponavlja arhitektonsku shemu venecijanske katedrale. No na isti se način, kao i vodnjanske, od nje razlikuje. Krakovi transpeta su duži nego u venecijanskoj katedrali i u njihovom bočnom zidu u kutu je ulaz u sakristiju.⁸ Prozori su četvrtastumjesto polukružnih, a imaju ih i bočni brodovi. Njihove kupole su bez tambura i svod nad prvim članom svetišta je češki, a na križni kao u katedrali Venecije.

Podudarnosti između crkve u Vodnjanu i Palazzolu ipak nisu doslovne. Pri tome ne mislimo na upotrebu polikromije, koju su uveli brescianski graditelji Massarieve crkve - a osobito ne na oslikavanje kupole izvedeno 1938. - 1946. godine,⁹ nego želimo upozoriti na slijedeće. Kupola

⁵ Na to je upozorila E. Bassi u *Architettura del sei e Settecento a Venezia*, Napoli, 1962, p. 85

⁶ Jednako su nadsvođena i križišta starijih venecijanskih crkava, S. Trovasa (1584.) i Angelo Raffaele (1618.)

⁷ O povijesti izgradnje crkve i prapisci između Massaria i građana Palazzola vidi: A. Massari, *Giorgio Massari architetto veneziano del Settecento*, Vicenza 1971, pp. 97 - 99; isti autor, *Notizie su opere di Giorgio Massari*, Ateneo Veneto vol. 14, 1 - 2, pp. 75-77 i AA.VV., *Parrocchia di Santa Maria Assunta Palazzolo sull'Oglio - 1782 - 1982. - I duecento anni di vita della Parrocchiale*, Palazzolo sull'Oglio, 1982, p. 14

⁸ Postava ulaza u sakristiju nije tako važna projektantska tema da bi bila standardizirana pa istovjetnosti između župnih crkava u Palazzolu i Vodnjanu potvrđuju veze njihovih projekata. Crkva u Palazzolu ima dvije sakristije, uz oba kraka transepta, a vodnjanska samo jednu.

3. Venecija, katedrala S. Pietro di Castello, unutrašnjost

4. B. Maccaruzzi (?): župna crkva sv. Blaža, Vodnjan, unutrašnjost

vodnjanske crkve osvijetljena je prozorima probijenim uz njezinu bazu, u duhu bizantinske tradicije i crkve sv. Marka u Veneciji, a u Palazzolu kupola ima - kako smo već spomenuli - lanternu.¹⁰ Potom traveji u bočnim brodovima u Palazzolu su nadsvođeni češkim kapama, a u Vodnjanu križnim svodovima kao u venecijanskoj katedrali. U Palazzolu su bočni brodovi obogaćeni plitkim kapelama, a u Vodnjanu ih nema, kao ni u katedrali u Veneciji.¹¹ U Palazzolu su kapele smještene s obje strane svetišta plitke kao i u bočnim brodovima, a u Vodnjanu su duboke kao i u venecijanskom predlošku.

Zaključimo ovo nabranje. Razlike između Massarieve crkve u Palazzolu i vodnjanskog sv. Blaža uglavnom su prouzročene time što je vodnjanska crkva u pojedinostima srodnija venecijanskoj katedrali. Prema tome, u rješenju vodnjanske crkve sv. Blaža projektantu je bilo polazište Massarieva crkva u Palazzolu, ali se istodobno služio i

njezinim predloškom, katedralnom crkvom S. Pietro di Castello u Veneciji. Tako bi se moglo objasniti zašto krakovi transepta samo u Vodnjanu izbijaju iz tlocrtnog obrisa crkve. Massari je, naime, u crkvi u Palazzolu

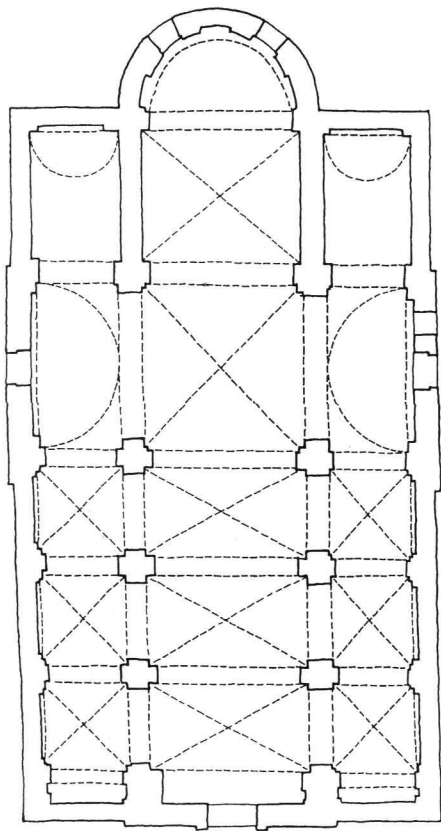
5. B. Maccaruzzi: župna crkva S. Lorenzo, Mestra, unutrašnjost

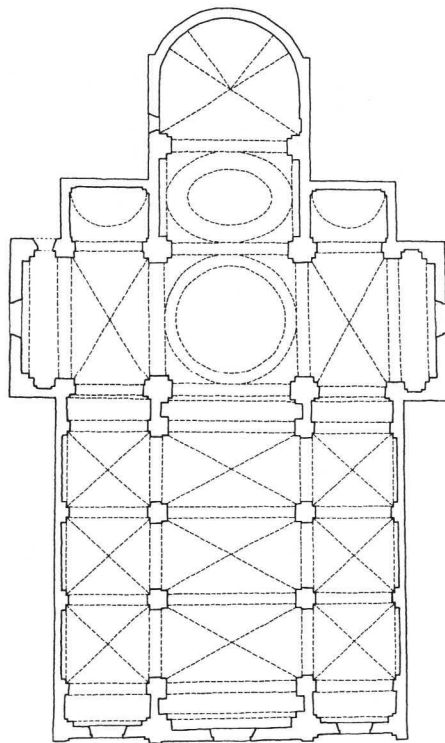
⁹ AA.VV., Parrocchia di Santa Maria Assunta Palazzolo sull'Oglio - 1782 - 1982, - I duecento anni di vita della Parrocchiale, Palazzolo sull'Oglio, 1982. p. 38

¹⁰ Najraniji venecijanski primjer ponavljanja kupolnog osvjetljenja iz sv. Marka nakon srednjeg vijeka je u crkvi S. Giobbe iz druge polovice 15. stoljeća.

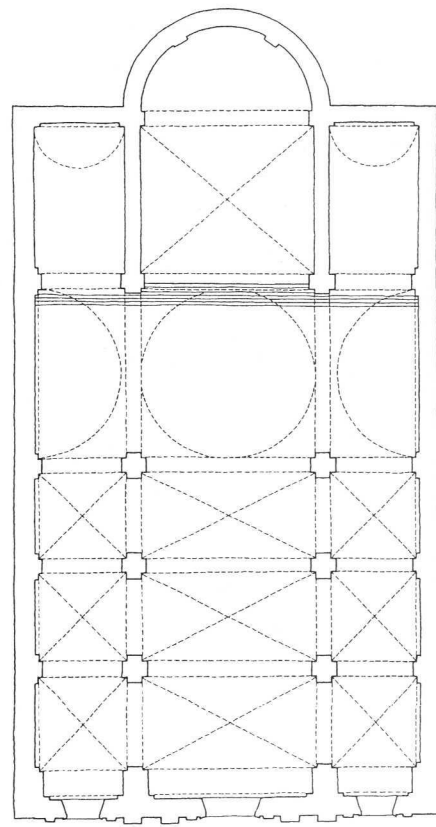
¹¹ U narudžbi projekta upućenoj Massariu građani Palazzola zahtijevaju samo sedam oltara. Oltari su ucrtani u skicu tlocrta crkve iz 1750. godine, na kojoj je ispisano i odobrenje vikara provincije. Oni su smješteni u glavnoj i do nje u bočnim kapelama, u oba kraka transepta, a nalaze se i u paru kapela priključenih uz srednje traveje bočnih brodova crkve. Na crtežu iz 1838. godine prikazana je sadašnja situacija, sa kapelama uz sve traveje bočnih brodova. Vidi publikaciju navedenu u bilješki 9, pp. 13, 26.

6. B. Longhena: katedrala S. Maria, Chioggia, skica tlocrta

7. B. Maccaruzzi (?): Župna crkva sv. Blaža, Vodnjan, skica tlocrta

8. Venecija, katedrala S. Pietro di Castello, skica tlocrta

produžio krakove transepta za dubinu kapela prirodnih bočnim brodovima, tako da je transept ujednačen sa širinom crkve, kako je to i u venecijanskoj katedrali, koja, kao što znamo, nema kapele uz bočne brodove. U Vodnjaju je projektant isključio kapele, ali je zadržao duže krakove transepta, pa zato oni i izbijaju s obje bočne strane tijela crkve.

Projektant vodnjanske crkve među Massarievim je suvremenicima, dobrim poznavacima njegova djela. No, Massarievi je utjecaj toliko rasprostranjen polovicom 18. stoljeća, u kasnom razdoblju njegove djelatnosti, da je njegov palladianizam »zajedničko mjesto« onodobne arhitekture na području sjevernog Jadrana. Pokušati odrediti autora vodnjanskog projekta, između brojnih poštovalaca i najčešće osrednjih majstora vrlo je neizvjestan pothvat. Također bi na primjer, i graditelji Massarieve crkve u Palazzolu mogli biti posrednici u izgradnji vodnjanske, ali su oni mahom bili vezani uz brescianski prostora.¹² Njihov arhitektonski ukus nije venecijanski. Sklonsot polikromiji pokazala se u bojenju zidova crkve u Palazzolu i ranije prilikom izgradnje Massarieve crkve S. Maria della Pace u Bressi.

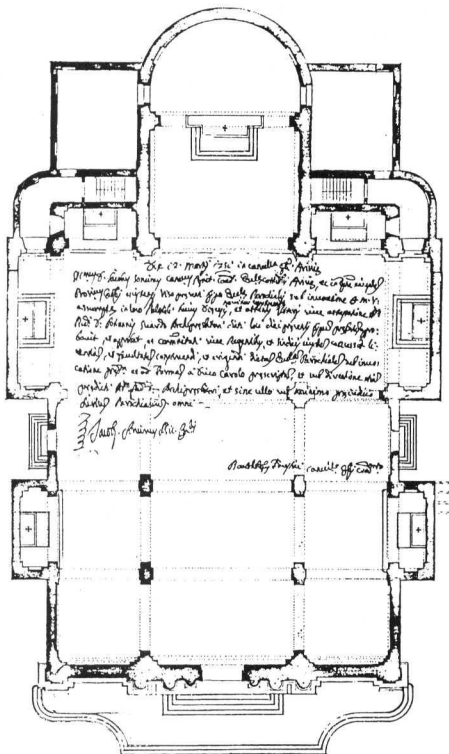
Ako već želimo tragati z projektantom crkve sv. Blaža u Vodnjaju, pokušajmo se poslužiti jednom podudarnošću. Kada je Bernardino Maccaruzzi 1776. godine radio projekt

za katedralu u Adriji, predlagao je točnu kopiju katedrale u Veneciji, s jednakim odnosima veličine njihovih dijelova.¹³ Usporedba tlocrtnih skica venecijanske katedrale i vodnjanske crkve također pokazuje znatne podudarnosti u odnosima mnogih veličina.

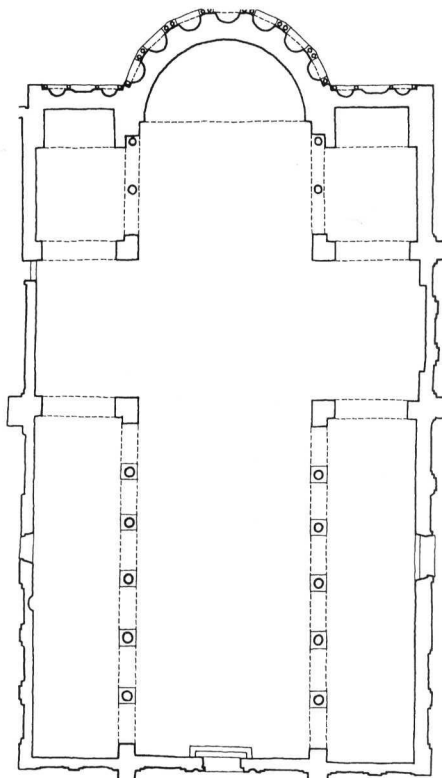
Bernarino Maccaruzzi (1728.-1800.) Massarievi je učenik i dugogodišnji suradnik. Izradio je bakropis učiteljevih nacrti za crkvu S. Maria della Pace u Bressi. U Veneciji zajedno obnavljaju Scuola di S. Marco (1758.) i obojica

¹² U publikaciji objavljenoj povodom dvjestogodišnjice crkve u Palazzolu (vidi naslov u bilješci 7) navedeni su slijedeći podaci: za voditelje gradnje izabran je G. B. Soldati, a nadzornik je trebao biti D. Corbellini, međutim zamjenio ga je arhitekt Girelli. Nakon Soldatija je od 1757. godine imenovan je C. Cropi koji je pozvao Marchettia, voditelja izgradnje nove katedrale u Bressi (pp. 17 i 24).

¹³ AA.VV., Palladio e Palladianesimo in Polesine, Rovigo 1984, p. 127. Podatak o Maccaruzzievom prijedlogu naveden je prema starijoj literaturi, te se kaže da je katedrala dovršena 1836. godine. Posljednje razdoblje njezine izgradnje, od 1811. godine temelji se na projektu Giacoma Baccaria (1756. - 1822.), graditelja iz obližnje Landanare. On je zadržao prostornu shemu predloženu Maccaruzzievim projektom. Kasno doba dovršenja katedrale raspoznaje se u masivnim zidnim oblicima, plošnoj arhitektonskoj plastici i korištenju samo jednog ornamentalnog motiva,

9. G. Massari: župna crkva S. Maria Assunta, Palazzo sull'Oglio. Projekt ima kapele samo uz srednje traveje bočnih brodova, a izgrađena crkva uz sva tri traveja.

10. Murano, crkva S. Maria e Donato, tlocrt

predlažu rješenje stubišta u Scuola della Carita (1765.). Spomenimo da je izveden Maccaruzziev prijedlog.¹⁴ Pojedini autori smatraju da je izgradio i svetište crkve S. Giovanni in Oleo (Nuovo) po Massarijevom projektu.¹⁵ Maccaruzzievu povezanost s Massariem potvrđuje i poziv u Cividale 1767. godine, da po nacrtima svojeg godinu dana ranije preminulog učitelja pregradi katedralnu crkvu. Smatrali su ga, naime, najboljim poznavaoцем Massarijevog djela.¹⁶ Navedeni podaci dozvoljavaju pretpostavku da bi

Bernardino Maccaruzzi mogao biti projektant crkve sv. Blaža u Vodnjanu. Njegova kasnija djelatnost na našoj obali Jadrana već je poznata: 1789. godine savjetnik je prilikom izgradnje župne crkve u Buzetu, a 1789. projektira župnu crkvu za Prčanj u Boki Kotorskoj.¹⁷

Ako potražimo u Maccaruzzievu djelu podudarnosti s arhitekturom crkva sv. Blaža suočavamo se s činjenicom da je, usprkos njegove razgranate djelatnosti malo građevina za koje znamo da ih je sam projektirao. Koliko mi je poznato jedina pouzdano njegova crkva je S. Lorenzo u Mestrama kraj Venecije. Crkva je jednobrodna, ali je arhitektonska plastika vrlo srodna vodnjanskoj. Spomenute podudarnosti nisu dovoljan dokaz s obzirom na strogo određeni riječnik oblika koji se koristi u onodobnoj venecijanskoj arhitekturi. - Ipak, ostavimo uz vodnjansku crkvu sv. Blaža Maccaruzzievo ime, premda popraćeno upitnikom.

U arhitekturi venecijanske katedrale nastavljaju se Palladijeve pouke i iskustva koja je ostvario crkvom S. Giorgio Maggiore. No, tlocrtna shema venecijanske katedralne crkve ukazuje na drugačije uzore, odnosno da ona proizlazi iz venecijanskih srednjovjekovnih bazilika. Dovoljna je usporedba s crkvom SS. Maria e Donato iz Murana da bi se raspoznale istovjetnosti: trobrodno latinski križ s transeptom koji ne izbija iz pravokutnog tlocrtnog obrisa;

motiva ovulusa u obrubnim profilacijama lukova i kapitelnim zonama u bočnim brodovima.

¹⁴ Vidi monografiju G. Massaria (podaci u miljeu 7) p. 112.

¹⁵ O udjelu G. Massaria, B. Maccaruzzia i M. Lucchesia u projektiranju i izgradnji crkve S. Giovanni in Oleo vidi: D-Lewis, Notes on XVIII century venetian Architecture: a drawings some dates and an architect rediscovered, Bollettino dei Musei Civici Veneziani 1 - 2, 1967, pp. 1 - 16; isto, 3, 1967, pp. 17 - 51 i monografiju a. Massaria, Giorgio Massari... (vidi bilješku 7) pp. 107 - 109. Navedeni autori različitih su mišljenja u pogledu autora i datacija izgradnje crkve.

¹⁶ Massarieva monografija (vidi bilješku 7) pp. 119 - 120

¹⁷ Vidi A. Horvat, R. Matejčić i K. Prijatelj, Barok u Hrvatskoj, Zagreb 1982, p. 729 i V. Marković, Neopalladijevske jednobrodne crkve u sjevernojadranskoj Hrvatskoj, Prijatelj zbornik, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 33, Split 1992, p. 438.

glavna kapela je samo za dubinu pokukružne apside duža od bočnih, ravno zaključenih kapela. Izostavljanjem svakog drugog nosača koji odjeljuju brodove u muranskoj crkvi, dobiva se trotravejna njihova dužina s travejima kvadratnog formata, kao i u venecijanskoj katedrali.¹⁸ Možemo pretpostaviti da su podudarnosti namjerne, budući da je krajem 16. stoljeća, u doba kada je projektirana katedrala, protureformatorski program katoličke crkve poticao korištenje srednjovjekovnih crkvenih prostora i isticao vrijednosti njihove arhitektonske tradicije.

Povijesne aluzije sadržana u arhitekturi venecijanske katedrale ne prepoznaju se uvijek u njezinim kasnijim »redakcijama« 17. i 18. stoljeća. Tako se barem čini, sudeći po pisanim izvorima. Projektirajući katedralu u Adriji, Maccaruzzi se neposredno pozivao na »autoritet« venecijanske katedrale, a jednako je spominje i Della Zonca, opisujući netom dovršenu crkvu sv. Blaža u Vodnjanu.¹⁹ Okolnosti izgradnje crkve u Palazzolu sull'Oglio dobro su poznate. Objavljeno je i pismo u kojem Massari obrazlaže svoje projekte. Zalagao se, kako smo već spomenuli, za izgradnju crkve s kupolom - jednobrodne, da bi bila »otmjena, dotjerana i moderna«, ali na zahtjev naručitelja i trobrodne, ako se želi »veličanstvena, prava, dolična i pobožna«.²⁰ Venecijansku katedralu nije spomenuo kao uzor, vjerojatno stoga što njezin primjer ne bi mnogo

značio stanovnicima u gradiću lombardijske provincije usmjerenom na obližnju Bresciu. Štoviše, oni su odbili Corbelliniev projekt za svoju crkvu s obrazloženjem da bi prije odgovarao katedrali u »Metropoli«, nego potrebama župe »di una Terra«.²¹ Taj nam podatak otvara pitanja zašto su građani Vodnjana uzor za župnu crkvu vidjeli u katedralnoj građevini i kojim je željama bio popraćen onodobni procvat njihva grada.

Bolje poznavanje povijesti izgradnje crkve S. Martino u Buranu proširilo bi raspon varijanti ovdje razmatrane skupine crkava.²² S. Martino, naime, vrlo je blizak venecijanskoj katedrali i izostavljanjem kupole osobito Longheninnoj katedrali u Chioggi. Međutim, lučnim otvorima koji povezuju glavnu s bočnim kapelama svetišta, neposredno ponavlja motiv iz srednjovjekovne crkve SS. Maria e Donato iz nedalekog Murana. No, isti motiv također je korišten i u razdoblju renesanse (S. Maria Formosa, Venecija).

Crkve u Vodnjanu, Palazzolu sull'Oglio Buranu, te katedrale u Veneciji, Chioggi, i Adriji određuje ista arhitektonska shema, ali namjere koje se njome izriču nisu jednake. One se mijenjaju s obzirom na vrijeme i mjesto, dakle na povijesne okolnosti. Mijenjaju se, premda određene strogim arhitektonskim ukusom proizašlim iz Palladievu klasicizma, karakterističnog za pomno organizirani povijesni prostor venecijanske Republike 17. i 18. stoljeća.

¹⁸ Odstupanja od kvadratnog oblika su neznatna. Ona iznose desetak centimetara. Točno ih navodi M. De Biasi u *La basilica dei SS. Maria e Donato di Murano* (diplomska radnja, Università di Padova, 1945), ne prihvaćajući proporcijski sistem građevina koji predlaže J. Ruskin u *The stones of Venice*, I - III, 1851. - 1853.

Ruskin smatra da je interkolumnij stupova koji odjeljuju brodove modul svih tlocrtnih mjera, pa je širina bočnih brodova dva interkolumnija. ali De Biasi navodi da je širina bočnih brodova 4,92 m umjesto 4,80 m, itd...

¹⁹ Za obje crkve vidi bilješke 1 i 13.

²⁰ A. Massari, *Motizie su opere di Giorgio Massari*, Ateneo Veneto 1-2, vol. 14, 1976, p. 75

²¹ isto, 76

²² G. Lorenzatti u *Venice and its Lagoon*, Roma 1961, p. 832, crkvu datira u 16. stoljeće, ali pretpostavlja i kasnije obnove i proširenja. Čini se da njezinu građevinu ne bi trebalo datirati prije katedrale u Veneciji i Chioggi. Ona je djelo graditelja skromnijih sposobnosti. Očigledi su i prekidi u gradnji i preinake projekta u cilju pojednostavnjenja osobito u kamenu klesanih dijelova. I projekt visine glavnog broda je mijenjan, što se očituje u djelomičnom izostavljanju njegove rasvjete.

V. Marković

THE CHURCH OF ST BLASIUS IN VODNJAN

In the 19th century people already knew that the church of St Blasius in Vodnjan was modelled on Venice Cathedral. Analyzing architectural properties the author established that St Blasius is based on a "comment" on Venice Cathedral, used by Giorgio Massari to design the parish church Palazzo sull' Oglio near Brescia. St Blasius may have been designed by Massary's pupil, the Venetian architect Bernardino Maccaruzzi (1728-1800).

The author placed the church of St Blasius in Vodnjan in the group of buildings that originated from the architecture of Venice Cathedral.